

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ РІДНОЇ МОВИ

Стаття присвячена особливостям впливу рідної мови на формування духовної культури особистості. Розглядаються тенденції та етапи формування духовної культури особистості, а також даються рекомендації щодо вдосконалення методів використання рідної мови в процесі формування духовної культури особистості.

...Не навчати народ рідної мови означає не дозволяти розвиватися думці народній, усім духовним силам народу... Якщо ж почнемо вчити народ не його мови, а навіть спорідненої, найближчої, то зробимо ще гірше: ми спотворимо самостійний розумовий розвиток народу, ми спотворимо всю духовну природу його.

М. Драгоманов, Л. Кучинська-Драгоманова.

В умовах становлення української державності значно актуалізується проблема формування духовної культури особистості. Адже протягом тривалого часу, в колишньому СРСР, мета і засоби виховання визначались партійно-класовим підходом з усіма відомими наслідками. Отож, зрозуміло, що проблеми духовного виховання і розвитку, духовної культури особистості стали пріоритетними в сучасних науках про людину.

Визначний філолог А. А. Потебня стверджував, що мова — це не лише пізнання, а й діяльність людського духу. На його думку, знання відносні, пошуки істини нескінченні. Наголошуючи на органічному поєднанні мови та мислення, він писав, що думка знаходить своє відображення у поняттях. Погоджуючись із думкою Фіхте про тотожність мови та духу нації, А. Потебня вважав, що мова створює “проміжний світ” і таким чином кодує у своїх структурах національне світосприйняття. Головною та обов’язковою якістю того чи іншого народу, на його переконання, є єдність національних рис та способу мислення.

Кожна особистість є складовою суспільства, яке існує в дуальному світі. З одного боку, це світ матерії, а з іншого — ідеї. Ідеальна ж сфера твориться за допомогою мови. Таким чином, мовленнєва культура особистості впливає на духовну культуру, а часом і формує її. Мова народу — це його дух, і дух народу — це його мова, — пи-

сав В. фон-Гумбольдт. “В основі мовлення українського народу лежать такі загальнолюдські норми та морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба. Гуманна насиченість слова підкреслює потребу індивідів у духовному піднесенні. Така загальна думка дослідників, котрі звертались до вивчення українського фольклору (О. Кониський, П. Куліш, О. Маркевич, П. Кузьменко, П. Єфименко), та популяризаторів народної творчості (М. Максимович, М. Драгоманов, М. Шашкевич, В. Гнатюк, Б. Лепкий та ін.). [1].

Людина може прилучитися до джерел духовності нації, пізнаючи рідну мову. Вважаємо, що саме сім’я має відкрити дитині найдорожчі скарби мови та прищепити їй ставлення до рідної мови як до святині. На нашу думку, це можливо лише за умов спілкування в сім’ї мовою своєї нації. На жаль, сьогодні велика кількість сімей забули рідну мову. Отож, якщо батьки хочуть виховати своїх діточок гідними громадянами, духовними, культурними та освіченими людьми, вони мають самі вивчити рідну мову. Вивчення рідної мови підвищить духовність, культуру родинних взаємин й освітній рівень членів сім’ї, як наслідок, зросте і матеріальний добробут. Цілком природним та необхідним є продовження справи батьків по вивченню їхніми дітьми рідної мови на всіх рівнях освіти — від дитячих дошкільних закладів, до останнього курсу вузу, аспірантури, докторантури та протягом всього життя. Але ж треба зазначити, що цей процес має бути спрямований у двох напрямках. З одного боку — це особисті зусилля учня, бо долучення особистості до духовної культури за допомогою виховання та освіти можливе лише за умов її особистої активності. Так, на думку Гадамера,

“загальна сутність людської освіти полягає в тому, що людина робить себе в усіх вирішеннях духовною істотою” [2]. З іншого боку, це сприяння середовища. Держава має сприяти освітянам у справі відродження української мови. Відомо, що мова є одним із чинників забезпечення національної ідентичності. Пригадаймо, що у день прийняття Конституції Сполучених Штатів Америки Ной Вебстер говорив: “Коли ми стали незалежною державою, наша честь вимагає, щоб ми в нашій мові, як і в нашій формі управління, розвинули самостійну систему” [3]. США користуються англійською мовою, але ж відокремившись від колишньої Британської метрополії політично, вони започаткували та й створили свою мовну систему, так званий американський варіант англійської мови.

Маємо пам’ятати, що саме рідна мова є провісником духовного відродження та розвитку особистості. У всі часи всі народи світу, передусім приділяли увагу розвитку рідної мови. Так, “правильна вимова знаків китайського письма була предметом опіки не лише китайської філологічної науки, а й відповідних підрозділів міністерства церемоніалу, які займались справами освіти й екзаменами на державні посади” [4]. Таким чином, можемо простежити тенденцію розвитку мови як явища. Коли держава надає рідній мові свого народу статус державної (але ж не декларативно, а реально) та, відповідно, поле для функціонування, мова як цілісний організм починає відроджуватися завдяки внутрішнім силам. У цьому контексті стає зрозумілою думка Вільгельма фон-Гумбольдта: не люди оволодівають мовою, а мова оволодіває людьми. І це так саме тому, що мова це не лише засіб передавання думок, мова людська є берегинею історії розвитку народу, його традицій, звичаїв, писемної та усної творчості, обрядів та свят тощо. І для того щоб зберегти цей духовний скарб, треба докласти усіх зусиль, щоб зберегти мову. Особливо сьогодні українська мова потребує шанобливого до себе ставлення, її треба боронити і вдосконалювати.

Наприкінці другого тисячоліття ми все більш говоримо про входження України до Європейського співтовариства та про її розвиток у загальноєвропейському контексті. Чи буде це мати якийсь вплив на українську мову? Так, безпере-

чно. І тут можливі два варіанти розвитку подій. Це позитивний вплив, а саме — розвиток і вдосконалення української мови в процесі взаємодії з іншими мовами. За словами видатного лінгвіста Яна Бодуена де-Куртене, мова стає розвиненішою, чим більше на неї вплинули інші мови. Але йдеться про впливи багатьох мов, а не однієї. За умов двомовності одна з мов завжди домінує та може асимілювати іншу. І це вже другий варіант розвитку подій, зрозуміло, що негативний. Бо, із словами, з манерою мовлення чужої мови в душу народу проникає чужа система вартостей, чуже світобачення, чужий спосіб поведінки, чужий мовленнєвий етикет і, ми є свідками, що дуже часто антиетикет. Річ у тім, що негативні риси переймаються завжди швидше та з меншим спротивом. А. Тойнбі писав: “Коли одна культура вдирається в іншу, проникаюча сила кожного з його елементів прямо протилежна його соціальної вартості” [5].

Характерною рисою сьогодення є той факт, що найвпливовіші держави світу дбають про розвиток, пропагування та поширення своїх мов. Сьогодні в Україні багато різноманітних іноземних державних і громадських представництв та об’єднань, які люб’язно допомагають нам опанувати їхні мови. І все це дуже добре і безперечно позитивно вплине на розвиток української мови, але ж за умов, що пріоритетним для українців буде вивчення державної мови.

Розвивати рідну мову, удосконалювати духовну культуру нації, стверджувати державу Україна можна лише поєднуючи власні національні та загальнолюдські культурні надбання, тобто в діалозі культур. М. М. Бахтін вважав, що “чужі свідомості не можна споглядати, аналізувати, визначати як об’єкти, речі, — з ними можливо лише діалогічно спілкуватися”.

Отже, підсумовуючи, ще раз зауважимо, що рідна мова пов’язує кожну людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхнім духовним надбанням. Людина, пізнаючи мову свого народу, прилучається до джерел неповторної духовності народу. Рідна мова є засобом формування духовної культури особистості. “...Врятувати людство може тільки висока культура, тобто володіння всіма багатствами духу, напрацьованими людьми протягом віків, і вміння примножувати такі багатства” [6].

1. С. К. Стефанюк. Деякі аспекти етнопедagogічної освіти як можливості духовно-творчого розвитку особистості // Педагогіка і психологія, № 2, 1998. — С. 127.

2. Х. Г. Гадамер. Истина и метод. М., 1994. — С. 54.

3. Ребет Л. Теорія нації. — Мюнхен, 1955. — С. 141.

4. Софронов М. В. Китайское языкознание в 50—80-х гг. // Новое в зарубежной лингвистике. — Вып. XXII. —

Языкознание в Китае // Перев. с китайск. — Москва, 1989. — С. 23.

5. Тойнби А. Дж. Постигание истории: Сборник. — Москва, 1991. — С. 543.

6. Цветов В. Япония: высокая цена культуры // “Огонек”. — Москва, 1990. — № 41. — С. 8.

Belanova R. A.

**THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL CULTURE OF
PERSONALITY BY MEANS OF NATIVE
LANGUAGE**

This article analyses factors which contribute to the development of spiritual culture of personality by means of native language. There given recommendations as for improvement of language means in the process of spiritual development of personality.